

Państwo demokratyczne – kryteria

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Źródło: Grażyna Ulicka, *Parlament Republiki Włoskiej*, Warszawa 1992, s. 56.
 - Źródło: Konstanty Adam Wojtaszczyk, *Wiedza o społeczeństwie*, red. Wojciech Jakubowski, Warszawa 2000, s. 152–153.
 - Źródło: Wojciech Ciszewski, *Zasada suwerenności ludu w demokratycznym państwie*, „Filozofia w Praktyce” 2017, nr 3.

- Źródło: INFOR, *Czy obecna Konstytucja przewiduje zasadę pluralizmu politycznego*, [dostęp 27.09.2020 r.].
- Źródło: Marek Pietrzak, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999, s. 14-15.

Państwo demokratyczne – kryteria

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Materiał jest częścią serii „**Inne spojrzenie**”.

Demokracja to system polityczny, który ukształtował się w starożytnych Atenach, kiedy po serii reform ustrojowych i wprowadzenia formalnej i realnej równości obywateli wobec prawa, mogli oni mieć realny wpływ na sposób rządzenia polis. Demokracja ateńska była rozumiana jako rządy większości, przy czym dyskryminowała wszystkie mniejszości, które nie miały wpływu na podejmowane decyzje. Współczesne demokracje definiowane są jako rządy większości, przy poszanowaniu praw mniejszości. Gwarantują one wszystkim obywatelom, poza oczywistą także dla Ateńczyków równością wobec prawa, możliwość współdecydowania o polityce rządu poprzez dokonywanie wyboru przedstawicieli lub kandydowania na stanowiska państwowe. Po II wojnie światowej nauczani doświadczeniem dwudziestolecia międzywojennego, obywatele państw demokratycznych wprowadzili również prawną kontrolę decyzji politycznych poprzez sądy konstytucyjne lub inne organy sądowe uprawnione do sprawdzania zgodności z prawem i konstytucją decyzji aktualnie rządzących.

Twoje cele

- Wskażesz różnice pomiędzy mechanizmami funkcjonowania demokracji bezpośredniej i pośredniej.

- Scharakteryzujesz sposoby realizacji modelu podziału władzy w państwach demokratycznych.
- Zdefiniujesz pojęcie *państwa prawa* i ocenisz znaczenie zasad prawa dla trwałości demokracji.

Przeczytaj

Państwo demokratyczne

Współczesne państwo demokratyczne może funkcjonować jedynie z poszanowaniem określonych przez politologów zasad.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Suverenność narodu

[Zasada suwerenności narodu](#) jest fundamentalną zasadą ustrojową państwa demokratycznego, zapisaną we wszystkich konstytucjach. Rozumie się przez nią nieograniczoną, najwyższą władzę narodu, przejawiającą się w decydowaniu i ostatecznie rozstrzygającą. Oznacza ona współcześnie, że władza państwowa pochodzi od narodu. Zasada suwerenności narodu określa więc cele władz państwowych i znajduje swoją praktyczną realizację w zgodności rozstrzygnięć organów państwowych z oczekiwaniami społecznymi. Stwierdzenie, że władza należy do narodu, urzeczywistniane jest za pomocą dwóch form demokracji: bezpośredniej i pośredniej.

Spółczeństwo uczestniczące w **wyborach** ma wpływ na skład organów sprawujących władzę. W drodze wyborów wyłaniane są przede wszystkim parlamenty, głowa państwa w republikach (zwłaszcza prezydenckich), organy przedstawicielskie czy organy samorządu lokalnego.

Wybory w państwie demokratycznym opierają się na zasadach:

Systemy wyborcze

Większościowy system wyborczy polega na tym, że mandaty otrzymuje tylko ta partia, która zebrała określoną prawem większość głosów w danym okręgu. Okręgi wyborcze są najczęściej jednomandatowe, a każda z partii w okręgu wystawia tylko jednego kandydata i wyborca oddaje swój głos na kandydata z danej partii.

Proporcjonalny system wyborczy ma za cel podział mandatów między partie odpowiednio do liczby głosów zebranych przez każdą z nich. Może być stosowany tylko wtedy, gdy występują okręgi wielomandatowe oraz gdy partie polityczne przystępują do wyborów z własnymi listami kandydatów. Zaletą tego systemu jest to, że każda partia ma tylu posłów w parlamencie, ilu proporcjonalnie zebrała zwolenników wśród wyborców. Wadą jest fakt, że system ten sprzyja rozbiciu parlamentarnemu i wymaga tworzenia koalicji. Tworzone na tej podstawie rządy są często mało stabilne. Konstytucje współczesnych państw przekazują władzę suwerenną, tj. najwyższą – niezależną i niepodzielną – narodowi. Jest to podstawowa zasada demokracji, czyli skupienie pełni władzy zwierzchniej w rękach narodu. Do sprawowania władzy nie jest więc upoważniona żadna grupa czy organizacja społeczna (np. partia polityczna), ponieważ władza sprawowana przez te podmioty ma jedynie charakter wtórny. Decydujący głos ma więc naród, który przez odpowiednie formy prawne – w drodze wyboru dokonanego w sposób wolny i nieskrępowany – może wpływać na skład i kształt władz państwowych. Próba przejęcia władzy przez organizacje społeczne czy polityczne byłaby zamachem na demokrację. W różnych krajach prawo suwerena do współdecydowania, a tym samym uczestnictwa w sprawowaniu władzy, jest inne. Opiera się ono przede wszystkim na instytucji referendum, inicjatywy ludowej i weta ludowego.

Narzędzia demokracji bezpośredniej

Pluralizm polityczny

[Pluralizm polityczny](#) stwarza prawne i rzeczywiste możliwości organizowania się obywateli, aby realizować cele polityczne. Najpełniejszym i najistotniejszym jego wyrazem jest prawo do opozycji, obejmujące możliwość prezentowania punktów widzenia alternatywnych wobec podejmowanych decyzji i uprawnienie do ich kwestionowania. Pluralizm (różnorodność w wielości) odnosi się również do swobody zakładania partii politycznych, formowania grup interesu oraz niezależności środków masowego przekazu. Dla pełnej realizacji pluralizmu politycznego w danym państwie niezbędne jest zróżnicowanie interesów w otoczeniu systemu politycznego, zwłaszcza w społeczeństwie i gospodarce.

Kontynuacją pluralizmu jest [neokorporatyzm](#), który stanowi znaczny postęp koncepcyjny wobec różnych wariantów pluralistycznych, uwarunkowany zmianami w przedmiocie badań lub w jego kontekście. Państwa demokratyczne są ściśle związane zarówno z funkcjonowaniem, jak i respektowaniem zasad pluralizmu. W pluralizmie żadna grupa interesu nie może być z własnej woli wyłączona z systemu.

Uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i polityczne wpływają na zmiany poglądów dotyczących pluralizmu politycznego. Istotną rolę odgrywają tu także grupy społeczne (np. związki pracodawców, związki zawodowe), które nie tylko uczestniczą w wyborach, ale za pośrednictwem swoich reprezentantów biorą udział w procesach podejmowania decyzji.

Podział władzy

Podział władzy jest typowy dla państwa demokratycznego.

” Konstanty Adam Wojtaszczyk

Wiedza o społeczeństwie

Istota podziału władzy przejawia się nie tylko w wyraźnym rozdziale władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowniczej, ale także w ochronie niezawisłości sędziów, roli mass mediów, federalistycznej budowie państwa, autonomii terytorialnej, silnej parlamentarnej opozycji i zorganizowanych silnych grup interesu.

Źródło: Konstanty Adam Wojtaszczyk, *Wiedza o społeczeństwie*, red. Wojciech Jakubowski, Warszawa 2000, s. 152–153.

Zasadę podziału władzy formułowali niezależnie od siebie John Locke (1632–1704) i Charles Louis Montesquieu (1689–1755). Koncepcja Johna Locke’a była historycznie wcześniejsza, mimo to powszechnie recypowano propozycję Charlesa L. Montesquieu, którą uważa się za „klasyczną”.

Z normatywnego punktu widzenia trzy władze mają taką samą legitymizację do rządzenia, pochodzą bowiem od suwerena.

Praktyka realizacji podziału władz wskazuje na kompetencje, które wynikają z władzy:

Zastosowanie trójpodziału władzy w założeniach miało prowadzić do rozbicia tzw. koncentracji władzy i rozproszenia jej pomiędzy odrębne segmenty (wykonawcze, ustawodawcze i sędownicze). Te trzy rodzaje władzy piastowanej przez odrębne organy winny być oparte na realizacji zasady wzajemnego hamowania się i oddziaływania na siebie ([*checks and balance system*](#)). Wzajemne ograniczanie się władzy przebiega w różny sposób w Europie i USA. W Europie przyjęto rozwiązania oparte na współdziałaniu i wzajemnym hamowaniu się legislatywy i egzekutywy. W USA natomiast utorowała sobie drogę zasada separacji władz. W większości jednak krajów koncepcja podziału władz zmniejsza rolę władzy sędowniczej, a główne relacje mieszczą się w mechanizmie rządu znajdującym się na linii władza ustawodawcza – władza wykonawcza. Najogólniej mówiąc, demokratyczne systemy polityczne czynią z instytucji władzy ustawodawczej i wykonawczej autentyczne ośrodki decyzji politycznej, zdolne w większym bądź mniejszym stopniu do wzajemnego ograniczania swych wpływów. Współczesne systemy parlamentarne nie spełniają w pełni kryteriów podziału władz. Spowodowane jest to tym, że parlamentarna większość i rząd tworzą jedność, a linia podziału nie przebiega między nimi, lecz między wyłonionym z parlamentu rządem i parlamentarną większością z jednej strony a parlamentarną opozycją z drugiej. Tylko w systemie prezydenckim urzeczywistniany jest tradycyjny podział władz.

Państwo prawa

[Państwo prawa](#) to państwo konstytucyjne, praworządne, w którym stosunki między organami państwowymi, obywatelami i ich organizacjami są określone przez stabilne normy prawne. Najwyższe miejsce w hierarchii aktów prawnych zajmuje ustawa, która obok konstytucji jest najważniejszym aktem prawnym. Reguluje ona bowiem na zasadzie wyłączności sprawy podstawowe dla państwa i społeczeństwa. Prawo stoi więc tutaj ponad władzą, obowiązuje zasada zaufania obywatela do prawa.

Współcześnie przez państwo prawa rozumie się [opartą na prawie formę organizacji i działania władzy publicznej, określającą jej wzajemne stosunki z jednostkami jako podmiotami prawa](#).

Słownik

checks and balances

mechanizmy kontroli i równowagi; koncepcja świadomego rozdzielania władzy pomiędzy wzajemnie kontrolujące się organy

neokorporatyzm

typ stosunków politycznych i teoria społeczna; hipoteza, zgodnie z którą nacisk w polityce gospodarczej nie powinien być stawiany jedynie na poszukiwanie i wybór priorytetów, lecz także na koordynację i wdrażanie tej polityki

państwo prawa

model państwa, w którym sprawowanie władzy, funkcjonowanie organów publicznych oraz wszelka działalność polityczna są ograniczone i podporządkowane chronionemu przez mechanizmy ustrojowe prawu

pluralizm polityczny

w państwach demokratycznych jedna z zasad funkcjonowania parlamentarnych systemów partyjnych, polegająca na istnieniu dwóch lub więcej partii politycznych reprezentujących różne programy i orientacje, walczących o zdobycie władzy w państwie

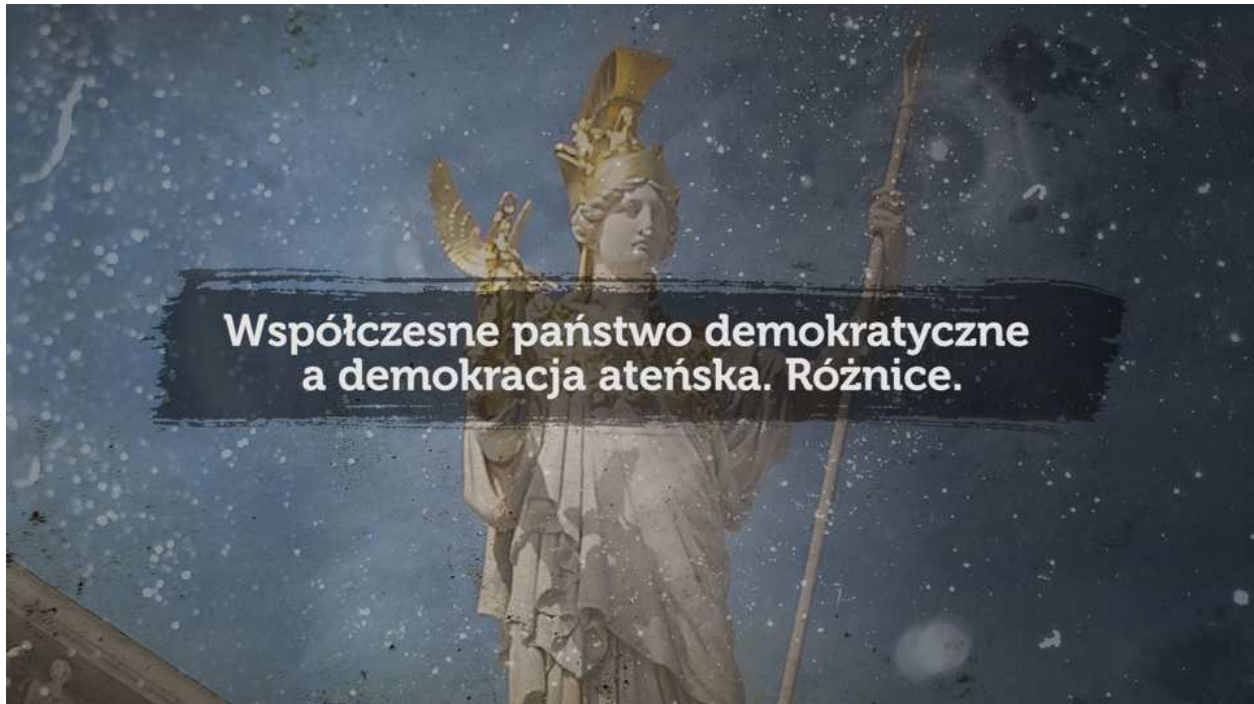
zasada suwerenności narodu

podstawowa zasada demokracji, zapisana w każdej konstytucji państwa demokratycznego; jej fundamentalnym kryterium jest założenie, że źródłem władzy jest naród (wszyscy obywatele państwa), który jest suwerenem uprawnionym do decydowania w sprawach najwyższej wagi państwowej

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem. Wskaż wady i zalety demokracji ateńskiej i demokracji liberalnej w XXI wieku.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DljmCv9MX>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film pod tytułem Współczesne państwo demokratyczne a demokracja ateńska. Różnice.

Ćwiczenie 1

Zaznacz, która władza z normatywnego punktu widzenia ma najwyższą legitymizację do rządzenia

ustawodawcza

wykonawcza

sędziowska

wszystkie trzy władze mają taką samą legitymizację

Ćwiczenie 2

Zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
W proporcjonalnym systemie wyborczym każda partia ma tylko jednego kandydata i wyborca oddaje swój głos na kandydata z danej partii.	☐	☐
Neokorporatyzm jest to hipoteza, zgodnie z którą nacisk w polityce gospodarczej nie powinien być stawiany jedynie na poszukiwanie i wybór priorytetów, lecz także na koordynację i wdrażanie tej polityki.	☐	☐
W zasadzie suwerenności narodu podstawowym kryterium jest założenie, że źródłem władzy jest naród.	☐	☐
Koncepcja podziału władzy Charlesa L. Montesquieu była historycznie pierwsza, ale to ta, zaproponowana przez Johna Locke'a jest uznawana za „klasyczną”.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Marek Pietrzak

Demokratyczne, świeckie państwo prawne

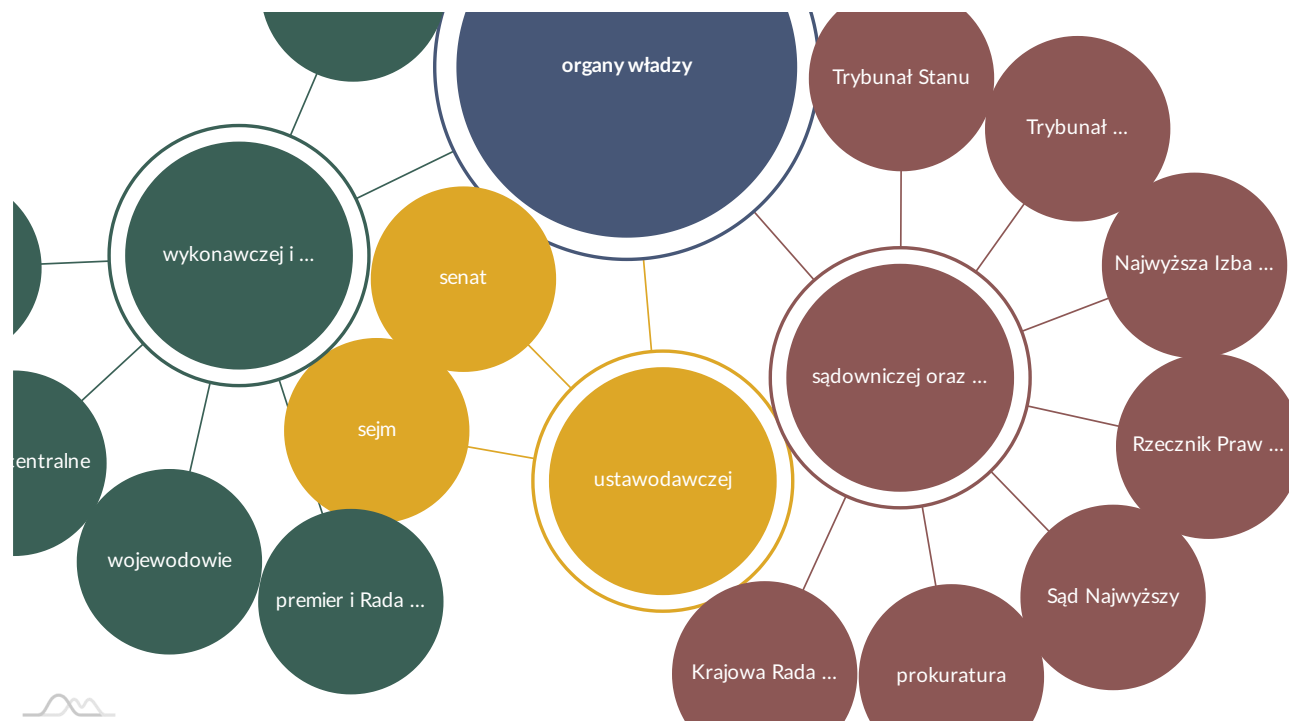
Po pierwsze zasada jedności władzy państwowej i odrzucenie zasady podziału władzy, co w konsekwencji podważa skuteczność kontroli przestrzegania prawa przez organy wykonawcze, sprzyja preferowaniu autokratycznych metod sprawowania władzy państwowej, uniemożliwia zagwarantowanie niezawisłości sądownictwa, podważa skuteczność ochrony prawa i swobód obywatelskich (...). Po drugie suwerenność ludu realizowana w praktyce przez jedną partię, której przyznaje się kierowniczą rolę, narusza zasadę równości praw politycznych wszystkich obywateli, zwłaszcza równego ich udziału w tworzeniu prawa. Po trzecie brak w konstytucji istotnych gwarancji niezawisłości sędziów oraz formalnych gwarancji wielu praw i swobód obywatelskich, zwłaszcza wolności koalicji oraz wolności słowa i prasy. (...) Należy żywić nadzieję, że zapowiadana od lat osiemdziesiątych odnowa i demokratyzacja ustroju socjalistycznego pójdzie, i to w szybszym niż dotychczas tempie, w kierunku pełniejszego urzeczywistnienia modelu demokratycznego państwa prawnego.

Źródło: Marek Pietrzak, *Demokratyczne, świeckie państwo prawne*, Warszawa 1999, s. 14–15.

Uzasadnij, że autor tekstu charakteryzuje państwo niedemokratyczne. Odwołaj się do trzech argumentów.

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się ze schematem i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Przeanalizuj schemat i zaznacz poprawne zakończenie zdania:

W polskiej konstytucji...

brak wzajemnej kontroli władz publicznych.

sądy i trybunały mają prawo kontrolowania realizacji zasady demokratycznego państwa prawnego.

obowiązuje zasada podziału i równowagi władz.

władzę suwerenną w imieniu narodu sprawuje sejm i senat.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmem i wykonaj ćwiczenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1F91Soal>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film pod tytułem Kryteria istnienia państwa demokratycznego.

Ćwiczenie 1

Zapoznaj się z opisami zasad wyborów w państwie demokratycznym i wykonaj polecenie.

Zasada I

Wszyscy obywatele państwa mają prawo głosować (czynne prawo wyborcze) i być wybieranymi (bierne prawo wyborcze).

Zasada II

Każdy wyborca dysponuje jednakową liczbą głosów, a wszyscy wyborcy głosują na tych samych zasadach, stanowiąc jednolite kolegium wyborcze.

Zasada III

Obywatele osobiście głosują na kandydatów do objęcia wybieralnych stanowisk w państwie.

Zasada IV

Wyborca głosuje w warunkach gwarantujących, że treść jego głosu nie zostanie ujawniona.

Podaj nazwy powyższych opisów zasad wyborów.

Zasada I:

Zasada II:

Zasada III:

Zasada IV:

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((INFOR

Czy obecna Konstytucja przewiduje zasadę pluralizmu politycznego

Zasadę pluralizmu politycznego należy interpretować szeroko. Oznacza to, że oprócz swobody tworzenia i działania partii politycznych zapewnia się w Polsce również swobodę tworzenia:

- innych organizacji,
- związków zawodowych,
- stowarzyszeń,
- towarzystw,
- fundacji.

Partie polityczne zrzeszają się na zasadzie dobrowolności i równości obywateli polskich. Celem partii jest wpływanie metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa. Poza kształtowaniem polityki państwa partie polityczne mogą sprawować władzę publiczną. Partia polityczna powinna występować pod określoną nazwą.

Źródło: INFOR, *Czy obecna Konstytucja przewiduje zasadę pluralizmu politycznego*, [dostęp 27.09.2020 r.].

Na podstawie tekstu zaznacz, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
--------------	--------	-------

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Powstawanie organizacji pożytku publicznego jest jedną z form realizacji zasady pluralizmu politycznego w państwie demokratycznym.	☐	☐
Wszyscy obywatele państwa demokratycznego mają możliwość uczestniczenia w życiu publicznym także poprzez członkostwo w partiach politycznych.	☐	☐
W państwie demokratycznym może istnieć zakaz tworzenia związków zawodowych i organizacji pracodawców, jeśli powodują one problemy gospodarcze.	☐	☐
W państwie demokratycznym możliwe jest utajnienie członkostwa w partii politycznej i jej nazwy.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj ćwiczenie.

((Wojciech Ciszewski

Zasada suwerenności ludu w demokratycznym państwie

Kiedy można uznać, że dane działanie jest wyrazem woli suwerennego ludu? Ponieważ, jak wspomniałem wyżej, lud demokratyczny stanowi swoisty kolektyw, powstaje pytanie, czy – a jeśli tak, to pod jakimi warunkami – możemy przyjąć, że w określonej sprawie zdecydował lud. Jest to możliwe wyłącznie w sytuacji, gdy określone rozstrzygnięcia daje się w sposób wiarygodny przypisać ludowi ujmowanemu jako całość. Podobnie bowiem jak części ludu nie można uznawać za całość, tak samo woli wyrażonej przez część nie można utożsamiać z wolą całości.

Warto zaznaczyć, że powyższe spostrzeżenie stoi w sprzeczności z traktowaniem większościowej decyzji obywateli jako wyrazu woli suwerennego ludu. Wydaje się jednak, że to powszechne w debacie publicznej uznawanie każdego rozstrzygnięcia podjętego w procedurze wyborczej bądź referendalnej za werdykt ludu nie jest uprawnione. Wystarczy wspomnieć, że bardzo często czynniki takie jak niska frekwencja, skomplikowana procedura wyborcza, bądź nieznaczne różnice między zwycięzcami i przegranymi uniemożliwiają wiarygodne przypisanie danego rozstrzygnięcia ludowi ujmowanemu jako całość. Dobrego przykładu dostarcza rezultat ostatnich wyborów prezydenckich w Stanach Zjednoczonych, w których kandydat Republikanów zwyciężył pomimo faktu, że kandydatka Demokratów uzyskała blisko trzy miliony więcej głosów. Zwycięstwo to jest rzecz jasna bezsprzeczne na gruncie amerykańskiej ordynacji wyborczej. Trudno jednak zgodzić się z twierdzeniem mocniejszym – że stanowi ono wyraz wspólnej woli ludu amerykańskiego.

Źródło: Wojciech Ciszewski, *Zasada suwerenności ludu w demokratycznym państwie*, „Filozofia w Praktyce” 2017, nr 3.

Rozstrzygnij, czy autor tekstu uważa, że wybory prezydenckie w Stanach Zjednoczonych były wyrazem suwerennej woli narodu.

Rozstrzygnięcie: ▼

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 4

Zapoznaj się z ilustracją i wykonaj ćwiczenie.

Źródło: Andrzej Krauze, dostępny w internecie: wpolityce.pl [dostęp 29.09.2020 r.], tylko do użytku edukacyjnego.

Przeanalizuj karykaturę i oceń, czy przedstawia ona współczesne zasady funkcjonowania państwa demokratycznego.

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Wąsiel-Alberska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Funkcjonowanie państwa demokratycznego we współczesnym świecie

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

VIII. Modele sprawowania władzy.

Uczeń:

18) rozpoznaje przejawy zagrożeń dla funkcjonowania demokracji; porównuje specyfikę państwa autorytarnego i totalitarnego;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje zasady funkcjonowania współczesnego państwa demokratycznego;
- porównuje formy demokracji pośredniej i bezpośredniej;
- wyjaśnia znaczenie zaangażowania obywatelskiego dla funkcjonowania demokratycznego państwa prawnego.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów;
- mapa myśli;

- kula śniegowa;
- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.
2. Na tablicy zostaje zapisane hasło „państwo demokratyczne” i uczniowie proszeni są o wypisanie wszystkich skojarzeń związanych z tym hasłem.
3. Wspólnie z nauczycielem weryfikują wypisane skojarzenia, pozostawiając tylko te, które charakteryzują państwa demokratyczne, i zapisują je w postaci mapy myśli na tablicy.

Faza realizacyjna

1. Uczniowie zostają poinformowani, że ich zadaniem będzie znalezienie definicji do każdej cechy wypisanej na tablicy.
 - a. Najpierw indywidualnie opracują odpowiedź na zadane pytanie.
 - b. Potem połączą się w pary, porównają swoje propozycje i spisują na osobnej kartce listę swoich wspólnych rozwiązań.
 - c. Następnie uczniowie zgromadzą się w czwórkach i w podobny sposób konfrontują swoje stanowiska, a zebrane rozwiązania zapisują na nowej kartce.
 - d. W dalszej części uczniowie łączą się w jeszcze liczniejsze grupy, aż wypowie się cała klasa. Wszystkie uzgodnione na forum całej klasy odpowiedzi zostaną zapisane na tablicy.
2. Po wykonaniu zadania i wspólnym ustaleniu definicji nauczyciel weryfikuje je i w razie potrzeby uzupełnia.

3. Na tablicy zostaje stworzony wykres definiujący poszczególne cechy państwa demokratycznego.

Faza podsumowująca

1. Uczniowie są proszeni, aby odnieśli się do roli obywateli w funkcjonowaniu demokratycznego państwa. Rozpoczyna się dyskusja za i przeciw, w której uczniowie odnoszą się do cech zapisanych na tablicy, wskazując na rolę obywateli w ich realizacji.

2. Wybrana osoba zapisuje na tablicy najbardziej trafne argumenty.

Praca domowa:

Uczniowie proszeni są o napisanie własnej oceny roli obywateli w państwie demokratycznym. Powinni odnieść się do każdej z cech zapisanych na tablicy.

Materiały pomocnicze:

Andrzej Antoszewski, *Współczesne teorie demokracji*, Warszawa 2016.

Korzenie demokracji, red. Mirosława Grabowska, Tadeusz Szawiel, Warszawa 2000.

Charles Tilly, *Demokracja*, Warszawa 2008.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Może zostać wykorzystane jako wstęp do pracy uczniów nad definiowaniem cech państwa demokratycznego.